

Олена КУЛЬБАБСЬКА

Чернівецький національний
університет імені Юрія Федьковича,
Чернівці (Україна)

Olena KULBABSKA

Yuriy Fed'kovych Chernivtsi
National University, Chernivtsi (Ukraine),
olena.k@i.ua

**МОВЛЕННЄВІ ПРІОРИТЕТИ
АДРЕСАНТА
У ВИБОРІ СИНТАКСИЧНИХ ЗАСОБІВ**

**SPEECH PRIORITIES IN CHOOSING
THE NATIVE SPEAKER OF SYNTACTIC
MEANS**

Ключевые слова: антропоцентризм, говорящий, коммуникация, синтаксическая номинация, предикация, актуализаторы, динамичность синтаксической системы, синтаксические варианты, выбор синтаксических средств.

Кульбабская Е. Речевые приоритеты адресанта в выборе синтаксических средств.

В статье рассмотрена проблема выбора говорящим оптимального варианта синтаксических единиц с учетом экстралингвистических факторов, влияющих на обстановку общения с целью реализации авторских интенций. Для успешной коммуникации необходимо учитывать динамизм языковой системы, предполагающей возможность использования вариативных конструкций – простых (в т. ч. и осложненных) и сложных предложений, что позволяет придать речи информативной насыщенности, стилистического разнообразия, экспрессивности речи.

Постановка проблеми та її зв'язок із важливими науковими завданнями. У сучасній парадигмі знання чільне місце посідає *антропоцентризм*, що об'єднує різні напрями дослідження мови та вияви в ній Людини – активної мовленнєвої особистості. „Розгляд людини як центру смислового простору, урахування цілісної природи ментальної сфери суб'єкта й синкретичності процесів мислення та мовленнєвого спілкування зумовлюють актуальність дослідження феноменів авторської свідомості. Першорядної ваги набуває вивчення картини світу митця, модальностей мислення, аналіз його світоглядних концепцій (естетичної, історіософської) суспільно-політичних поглядів і переконань – як провідних чинників формування ідіостилю”¹.

Процеси об'єктивації думки, її граматичного структурування та „синтаксування” (термін О. С. Кубрякової) тісно пов'язані з *проблемою вибору*, оскільки мовець, структуруючи висловлення для відображення якогось факту або ситуації дійсності, у процесі мовленнєвої діяльності здійснює як селекцію синтаксичних конструкцій, так і слів для їх наповнення. „У процесі творення висловлення починає діяти кілька функційних механізмів мови: один із них забезпечує створення мовленнєвої номінації події (якщо вона не може бути позначена одним словом), інший має на меті позначення (номінацію) теми повідомлення й повідомлюваного, третій спрямований на актуалізацію найменування – його

співвіднесення із ситуацією мовлення, із зображеною подією, моментом мовлення та учасниками мовленнєвого акту, четвертий виявляє мету комунікації”².

Роль мовця як творця висловлення надзвичайна, адже важливим є не тільки те, що він здійснює вибір структури, відповідних одиниць номінації, якими заповнює цю структуру, а й те, який спосіб номінації втілить він у висловленні завдяки своїй комунікативній компетенції, знанням і здатності до творчості³. Саме проблема творчого аспекту в синтаксисі є актуальною для дослідження варіантності синтаксичних номінацій.

Варіантні засоби синтаксису охоплюють три різновиди – морфологічні, морфолого-синтаксичні та семантичні, до яких уналежнено „синтаксичні конструкції із властивими їм специфічними граматичними формами у відтворенні інваріантного логічного змісту”⁴. і які репрезентують природу стилістичної семантики синтаксичних одиниць.

Аналіз останніх досліджень і публікацій, у яких започатковано розв'язання проблеми. Синтаксична варіантність, що її витлумачують і як „синтаксичні синоніми” (В. Г. Адмоні, І.Р. Вихованець, М. В. Мірченко, Є. Й. Шендельс та ін.), „синтаксичні дублети” (О. М. Гомас, М.В. Балко), „корелативні засоби” (Н. В. Гуйванюк), „функційні еквіваленти” (Н. Д. Арутюнова, Ш. Баллі, Н. В. Гуйванюк, С. Крипке, О. В. Максим'юк, О. В. Падучева та ін.) – склад-

не явище, оскільки, з одного боку, конкурують між собою традиційна синтаксична норма й нові узуальні моделі поєднання слів (С. Я. Єрмоленко, Ж. П. Колоїз та ін.), а з іншого – іноді наявні варіанти потребують корегування як неправильні, скальковані (Н. Д. Бабич, С. К. Богдан, П. С. Дудик, Л. І. Мацько та ін.). Подекуди варіантність синтаксичних конструкцій уважають відображенням перехідного етапу в зміні норми, її хитанням (Л. П. Литвин, І. К. Білодід та ін.).

Нормативність як одна з іманентних рис літературної мови допускає або унеможливає варіантності синтаксичної конструкції. Наприклад, дослідники розрізняють: 1) імперативні (прескриптивні, обов'язкові) норми, що регулюють уживання лише інваріантної синтаксичної конструкції, як-от: *вивчати (що?) мову, писати (чим?) олівцем*; 2) диспозитивні (дескриптивні) норми, які допускають варіантність, тобто одне синтаксичне значення репрезентовано двома й більше синтаксичними конструкціями, пор. значення прямого об'єкта: *купити хліб* (н. в.) / *хліба* (р. в.); значення об'єкта обмеженого стану: *важкий (кому?) мені* (д. в.) / (для кого?) *для мене* (для + р. в.). Ураховуючи наявність дихотомії імперативна / диспозитивна норми варто окреслити три види співвідношення „норма-варіант” (О. О. Тараненко): 1) норма обов'язкова, тоді як варіант не передбачений (він може бути лише суржиковим, просторічним, напр.: *дві треті / дві третіх*); 2) норма обов'язкова, варіант можливий за певних умов спілкування (напр., літературна конструкція *сидіти між синами* та діалектна *сидіти межі синами*); 3) норма й варіант рівноправні (*чекати весну / весни / на весну*). Отже, незважаючи на те, що літературна норма тяжіє до стабільності, консервативності, вона уможливає функціонування варіантів конкретної синтаксичної конструкції як виразника певного синтаксичного значення.

Синтаксична варіантність є рушієм мовного розвитку й результатом інтелектуально-комунікативної діяльності мовців. У синтаксичній системі української мови, яка хоч і не так інтенсивно змінюється, як, наприклад, лексична, спостережено зміни, які витлумачено як „синтаксичні інновації” (А. П. Загнітко, І. Я. Завальнюк). Нові явища як результат динамічних процесів у синтаксисі ХХ – початку ХХІ ст. вирізняються національною специфікою та паралельно з узвичаєними стають варіантами, „удосконаленням граматичних засобів обслуговування нашої думки” (Л. А. Булаховський). Такий стан мови дослідники визначають як „динамічна рівновага”, завдяки якій мовна система загалом „є, по суті, абстрактним узагальненням реально існуючої сукупності конкретних її

різновидів – алосистем” (Ю. О. Жлуктенко). Отже, варіантність постає як „резерв мови” й „база для вияву цілої низки значень функційно-стилістичного й експресивно-стилістичного плану” (Н. І. Семенюк).

Мета статті – установити основні чинники, що зумовлюють вибір автора повідомлення певних синтаксичних засобів для здійснення успішної комунікації. У цьому аспекті важливо проаналізувати і засоби вторинної предикації, що передовсім відображають взаємозв'язок центральних і периферійних компонентів вираження референційно-інформативної семантики й ґрунтуються на кореляції висловлень із різним ступенем актуалізації фрагментів повідомлення про ту саму ситуацію дійсності.

Виклад основного матеріалу дослідження. У контексті цілісної комунікації реченнєвий каркас має здатність нарощувати інформаційний потенціал через залучення поширювальних і ускладнювальних членів. У цьому аспекті заслуговує на увагу думка С. Д. Качнельсона: „Речення, що з'явилося внаслідок трансформації вихідного речення, зі свого боку, стає основою для низки подальших перетворень за допомогою особливих „актуалізаторів”. /.../ Ідеться передовсім про граматичні актуалізатори, зумовлені системою мови; їх можуть доповнювати лексичні, зреалізовані як означення до різних членів каркасного речення, навіть і до присудка, а також як обставинні слова, детермінанти та словосполучення (просторові, часові, причинові тощо)”⁵.

До **граматичних актуалізаторів** належать, наприклад, числівники, модальні прислівники, прийменники, частки, функтиви, що забезпечують конденсацію простих елементарних речень або частин складносурядних і складнопідрядних речень, як-от: *Четверо дітей лагодилось уже лягати спати на полу* (Б. Грінченко) // *Дітей – четверо, і вони лагодились уже лягати спати на полу*; *Напевне, на світі із нами щасливі усі* (В. Вознюк) // *Я припускаю, що на світі із нами щасливі усі*; *А ви прийшли без дозволу* (В. Вознюк) // *А ви прийшли, хоч вам ніхто не дозволяє*; *Бач, і сонце не всі гори освітлює* (Нар. тв.) // *Ти подивись: і сонце не всі гори освітлює*; *Джалаліта виливався із слова, як тісто* (Е. Андрієвська) // *Джалаліта виливався із слова так, як виливається тісто*.

Лексичні актуалізатори в структурі речення конкретизують семантику цієї синтаксичної одиниці й паралельно уможливають формально-семантичні співвідношення зі складними реченнями за умови трансформації вихідного простого елементарного речення. Наприклад, означальні поширювачі конкретизують якісну, присвійну, кількісну ознаку предмета чи ознаку за дією,

як-от: *А ось летить проміння золоте* (В. Вознюк) // *А ось летить проміння, яке є золоте*; субстантивні означальні поширювачі (прикладки) називають співвідносні предмети, один із яких означає якість-властивість, родову належність або видову ознаку, притаманну опорному компоненту, як-от: *Тут живе хлібороб-інтелігент* (М. Коцюбинський) // *Тут живе хлібороб, який є інтелігентом*; обставинні та детермінантні поширювачі – ознаку дії та ознаку іншої ознаки в найзагальнішому плані, як-от: *Після крадіжки пари коней він [Теремко] аж плакав з жалю й зо злості* (Б. Грінченко) // *Коли в Теремка вкрали пару коней, він аж заплакав, бо жалів за ними й водночас роззлостився*. На нашу думку, речення, поширене завдяки лексичним актуалізаторам, може видозмінюватись у зв'язку з перерозподілом ступеня комунікативного динамізму між його компонентами (зауважимо: детермінанти часто мають найменший коефіцієнт динамізму, оскільки тісніше співвідносяться зі змістом попереднього контексту).

За можливих регулярних трансформацій (і це доводить емпіричний матеріал) у межах простого речення „відбуваються семантичні процеси пониження чи підвищення в ранзі предикатів, формальні взаємопереходи членів речень, а також семантичне варіювання простих і складних речень”⁶. Зокрема, у семантично неелементарних простих реченнях спостерігаємо співвідношення засобів вербалізації авторського задуму – **первинної та вторинної предикації** (тобто реальних або прихованих суб’єктно-предикатних відношень), відзначаємо поліпропозитивний характер висловлення і поліпредикатність його структури⁷. Наприклад: вторинна предикатна синтаксема P_2 , що здебільшого маркує імпліцитний (1) або згорнутий (2) предикати вихідного речення, ускладнені додатковим значенням (адвербіальним, атрибутивним чи ін.), як-от: 1. ($P_2 S_2$ exist. – P_2 exist. + temp.) – *Щонеділі священик правитиме службу* (М. Матіос) // *Коли буде неділя...*; 2. ($P_2 S_2$ дії – P_2 дії + caus.) – *Монета під тиском шила розкололася* (І. Франко) // *...бо хтось тиснув шилом*. Подекуди конденсоване вихідне елементарне речення містить лексично тотожну базову предикатну синтаксему (P_1): *Серце таке маленьке, як порошинка* (С. Васильченко) // *Серце маленьке* + (Наче) *Порошинка маленька*. Засоби вторинної предикації мають актуалізовану значеннєву вагу порівняно з іншими поширювачами, конденсують семантику підрядної частини стосовно базового простого речення.

Семантико-синтаксична структура простого речення може містити вторинний суб’єкт S_2 , зок-

рема: а) згорнутий суб’єкт вихідного речення: S_2 посес. (*Капелюх орача дорожчий від панського бриля* (Н. тв.) // *Орач має капелюх...*); б) імпліцитний: S_2 екзист. (*Взимку літа не доженеш* (Н. тв.) // (Коли) *Зима настане...*); в) модифікований, із додатковими об’єктивним, адресатним, інструментальним, локативним значеннями: *Дід пам’ятав онука немовлям* // *Дід пам’ятав онука* + (Коли) *Онук був немовлям*. Трансформоване просте речення може також „запозичувати” базовий суб’єкт S_1 : *Люди стояли під хатою розмовляючи* (Б. Грінченко) // *Люди стояли під хатою* + (Та) *Люди розмовляли* тощо. Отже, специфіка простих неелементарних (ускладнених) речень полягає насамперед у збільшенні внутрішнього семантичного простору, в утворенні кількох рівнів інформаційного наповнення речення й розмиванні чітких контурів між простим і складним реченнями.

Вибір (усвідомлений чи спонтанний) певної синтаксичної форми у процесі комунікації спричинений багатьма чинниками. Зокрема семантичні кореляти мають низку інтегральних ознак: 1) рівновалентність конструкцій; 2) інваріантний пропозитивний зміст, забезпечений тотожністю лексемного складу; 3) інваріантне граматичне значення, утворене внаслідок подібності синтаксичних відношень у конструкціях-синонімах⁸, або референційну тотожність⁹; 4) дериваційні відношення між базовою та похідною синтаксичними одиницями¹⁰; 5) функційна еквівалентність¹¹, зумовлену завданням адекватного вираження думки на ґрунті тотожності граматичних позицій синонімічних утворень¹²; 6) подібність синтагматичних умов функціонування конструкцій¹³; 7) ступінь фразеологізації¹⁴ тощо.

Постає питання: у який спосіб мовець здійснює стилістичну селекцію засобів семантичного вираження, добираючи з-поміж них найприйнятніші для вираження однієї ситуації та однієї схеми мислення? На думку С. Д. Кацнельсона, „Ця миттєва операція, що триває в мозку мовця, зовсім не проста і зумовлена такими чинниками, як вимоги комунікативного динамізму та структурні особливості певної мови. Динаміка мовленнєво-мисленнєвого процесу зорієнтована на слухача. Якщо власне „внутрішнє” мовлення є мовленням для себе, то, готуючи зовнішнє мовлення, мовець насамперед має враховувати погляд співрозмовника, виходити з рівня його обізнаності”¹⁵.

Безперечно, типовий хід комунікації полягає в поступовому русі від відомого до нового. Мовець може передати слухачеві нову інформацію лише з огляду на його знання та відомості, що їх отримав співрозмовник у процесі комунікації. „Суб’єкт комунікативної діяльності конституює себе тим, що його дії завжди зв’язані з вибором одного

рішення в умовах альтернативи"¹⁶. Цей чинник накладає відбиток на кожен окремий етап мовленнєвої діяльності, на особливості кожного висловлення. Оскільки члени речення виконують різну комунікативну роль, то адресант має враховувати „ступінь динамізму” („комунікативну цінність”) компонентів фразової структури. Це, зі свого боку, засвідчує певну активність мовця, його суб'єктивно-вибіркове (інтенційне) ставлення до дійсності, комунікативної ситуації, адресата.

Усвідомлення функції мовної одиниці передбачає насамперед її ідентифікацію, визначення її системних координат, оскільки мовленнєве використання мовних засобів – це проблема вибору із синонімічного ряду одиниць, що мають загальні функційні, семантичні та структурні властивості з огляду на комунікативні наміри адресанта.

Наявність у мові варіативних способів вираження того самого змісту спричинюють те, що інколи мовець опиняється перед синонімічною ситуацією коли він має дібрати з багатющого арсеналу мовних засобів української мови найдоцільніший. Такі ситуації постають як у лексичному плані (що обрати: *доброчинець* або *спонсор*?), так і граматичному (чому надати перевагу: *Сестра вертається до Києва вчителювати* // *Сестра вертається для вчителювання* // *Сестра вертається для того, щоб вчителювати* // *Сестра вертається, щоб вчителювати*?). Істотну роль у цьому процесі відіграють і стилістичні чинники, які зумовлюють характер поширення та ускладнення основних елементів речення. Комуніканти структурують висловлення з огляду на мовний стиль, тобто на „сукупність засобів, вибір яких зумовлений змістом, метою та характером повідомлюваного”¹⁷. Завдяки вибору найумотивованіших мовних одиниць остаточний склад і синтаксична структура висловлення містить інформацію, достатню для адекватного розуміння морфологічної структури окремих компонентів, а також словопорядку та акцентуаційного малюнка речення.

Як справедливо зауважує С. Я. Єрмоленко, „мова не могла б виконувати своєї основної функції спілкування, якби між логічним змістом і формою його вираження існувала однозначна відповідність: тоді для кожного нового логічного змісту, для кожного відтинку треба було б запам'ятовувати окрему форму, що зробило б неможливим мовленнєве поєднання смислів в одному реченні”¹⁸. Так, близьку семантику, тобто однакові логіко-поняттєві відношення, передають дієслова і співвідносні з ними транспозити¹⁹ – віддієслівні іменники та дієприкметники; прикметники і співвідносні з ними деад'єктивні іменники та прислівники. Порівн.: *Я сумую* // *Мені сумно* //

У мене сум // *Я засмучена* // *Я сумна* // *Я в сумі*. Наведені приклади підтверджують думку І. В. Кононенка про „достатню гнучкість і „імпліцитність” мовних засобів, що знаходять у своєму комплексному вираженні єдине семантичне розв'язання або надають у розпорядження мовця широкий набір синонімічних паралелей”²⁰ для вираження градації думки, її нюансування.

Саме динамічним характером семантико-синтаксичної структури речення можна пояснити співвідносність мовних засобів²¹, які репрезентують ту саму ситуацію дійсності, варіюючи насамперед парадигматичні моделі предиката й аргументів. Порівн.: *Вогнем* (від *вогню* / *через вогонь*) *затято обрїй* (В. Еллан). У пасивній конструкції об'єктний суб'єкт водночас імплікує каузативність, а в реченні *Вогонь затяв обрїй* репрезентовано дію активного суб'єкта. „Проте, як видно із зіставлених форм особових і безособових речень, вони різняться не тільки значенням причини або дії активного суб'єкта. У безособових реченнях суб'єкт, виступаючи у формі орудного відмінка, має деміактивну природу, його активність завуальована дією стихійної сили”²², порівн.: *Був вогонь* + *Він затяв обрїй*.

Унаслідок смислової та граматичної конденсації, згортання складніших за структурою конструкцій у менш складні, але семантично рівнозначні (хоч і не ідентичні) утворюємо прості ускладнені речення з однорідними та відокремленими членами, пояснювальними-уточнювальними конструкціями, звертаннями, вставними й вставленими компонентами, а отже, важливо „виявити багатство їхніх семантико-синтаксичних потенцій безпосередньо в процесі інтелектуально-комунікативної діяльності мовців”²³.

Поділяємо думку С. Я. Єрмоленко, що „Широкі можливості вираження змісту, його відтінків у плані комунікативного спрямування висловлення закладені в зміні синтаксичних форм і зв'язків, у виборі предикатів, навколо яких формується семантична структура речення”²⁴. Наприклад, у семантичній будові речення *І люди руки простягнули до неба з одчаю* (Г. Шкурूपій) наявні дві предикатні синтаксеми: в основній предикатемі – первинна зі значенням дії (*простягнути*); вторинна предикатна синтаксема із семантикою стану (*з одчаю*) входить до згорнутого простого елементарного речення, маркуючи причиново-наслідкові відношення у простому поліпропозитивному реченні, порівн.: *І люди руки простягнули до неба* + (Бо) *Люди були у відчай*.

Семантичним корелятом ускладнювача у формі прийменниково-відмінкової групи є препозитивні дієприслівникові комплекси із загальним значенням супровідної дії, що походять від дієслів із семантикою інтелектуального, психічного

стану, порівн.: *Одчайвішишь, люди руки простягнули до неба*. Використання форм з *одчаю, одчайвішишь* для вираження значення причинової залежності зумовлено їхньою стилістичною маркованістю: вони функціують як похідні (вторинні) порівняно із формою підрядної частини складно-підрядного речення: *І люди руки простягнули до неба, тому що відчайліся*. „На відміну від причинових відношень, виражених формою складно-підрядного речення, просте речення передає те саме значення конденсованіше, а вторинна функція приєднанково-іменникової словоформи сприяє стилістичній виразності, маркованості всієї синтаксичної конструкції, зумовлює її експресивно-поетичний зміст”²⁵. Різноманітність морфологічних форм вираження одного з компонентів спричинена можливістю утворенням варіативних рядів – взаємозамінюваних засобів мовного вираження.

Прості речення, ускладнені засобами вторинної предикації, становлять важливий засіб стилістичного урізноманітнення мовлення, його експресії. Порівн.: 1. *Я вчуваю щоночі шелест листя* (Д. Загуд) // 2. *Як тільки настає ніч, я вчуваю, що листя шелестить* // 3. *Настає ніч – я вчуваю щоночі: листя шелестить* // 4. *Я вчуваю шелест листя. Щоночі*. Так, інформативне мовлення вимагає актуалізації реми, тому вторинна предикатна синтаксема *шелест* у формально-синтаксичній позиції об’єктного поширювача (1 реч.) засвідчує стилістичну нейтральність описово-інформативного мовлення; складнопідрядне (2) речення – найкраще відповідає закономірностям описового мовлення; максимальний лаконізм інформативного стилю демонструє складне безсполучникове (3) речення; за умови парцелювання (4 реч.) єдина синтаксична структура представлена кількома комунікативно самостійними одиницями (фразами), кінцева з яких є інтонаційно та графічно актуалізованою ремою.

На нашу думку, вдаючись до семантичних трансформацій, мовцю варто пам’ятати правило еквівалентних видозмін у разі внутрішньомовних синонімічних видозмін ускладнених конструкцій та в процесі перекладу їх іншою мовою, має зберігатися незмінною кількість вихідних елементарних речень, які поєднують свої потенції в єдиній структурі, та граматичні характеристики їхньої предикативності.

Висновки й перспективи подальших розвідок.

1. Антропозорієнтована синтаксична наука потребує нової дефініції поняття синтаксичної номінації, предикації, варіантності в аспекті мовленнєвої діяльності адресанта, що полягає не

лише в творчому усвідомленні, а й у творчому перетворенні континуального уявлення про дійсність у його дискретний образ – текст.

2. Те, у якій спосіб мовець оформляє ту чи ту пропозицію як предикативну одиницю, засвідчує, яка саме інформація є для нього комунікативно важливою. До того ж мовна система через номенклатуру своїх одиниць не лише вказує на ступінь *пріоритетності знання* в „картині світу” мовця, а й увиразнює його *актуальність* через комбінаторику мовних одиниць. Вибір синтаксичної структури – простого, складного чи ускладненого речень – „підказує” іншим учасникам комунікації, який саме тип відношень актуальний у тому чи тому репрезентованому фрагменті „картини світу” мовця: а) між учасниками ситуації або б) між ситуаціями дійсності, або в) між комунікативно нерівнозначними ситуаціями, г) між репрезентованою ситуацією та мовцем.

2. У процесі комунікації вибір одного синтаксичного засобу з арсеналу можливих зумовлений багатьма різноплановими чинниками, зокрема: **екстралінгвальними** (комунікативний задум, інтенції та мовленнєвий досвід автора висловлення, пресупозиція спілкування, фактор адресата тощо); **лінгвальними**, зокрема: а) *синтаксичними* (зміна синтаксичної моделі речення внаслідок згортання або розгортання компонентів, відокремлення, дублювання тощо); б) *морфологічними* (здатність морфологічних форм як варіантів вираження різних синтаксичних позицій репрезентувати парадигматичні й синтагматичні відношення); в) *лексичними* (чим точніше лексема в певній синтаксичній позиції відповідає семантичним параметрам, тим вільніше вона у виборі варіантної форми – морфологізованої або неморфологізованої; і навпаки, якщо лексема не типова для певної синтаксичної позиції, то вона тісно пов’язана з основним, сильним варіантом репрезентації такої синтаксичної позиції та унеможливорює трансформації).

3. Адекватність вербального вираження думки суб’єктами комунікації забезпечена процесом осмислення потенціалу варіативності. Співвідносні конструкції засвідчують динамізм мовної системи, тобто здатність передавати однаковий чи близький зміст різними синтаксичними формами, забезпечуючи інформативну щільність тексту, його стилістичне багатство, експресивність, тенденцію до економії мовних засобів.

4. Перспективним напрямом подальших лінгвістичних студій видається вивчення варіантних синтаксичних одиниць з огляду на історично-динамічний (еволюційний) характер розвитку української мови, її національну

специфіку, стилістичну диференціацію граматичних засобів, мовну естетику.

References:

¹ Semenets O. O. Synerhetyka poetychnoho slova: monohrafiia / O. O. Semenets. – Kirovohrad: Imeks LTD, 2004. – S. 15.

² Arutyunova N. D. Predlozhenie i ego smysl: logiko-semanticheskie problemy: [monografiya] / N. D. Arutyunova. – M.: Nauka, 1976. – S. 270.

³³ Huivaniuk N. V. Formalno-semantychni spivvidnoshennia v systemi syntaksychnykh odynts: monohrafiia / N. V. Huivaniuk. – Chernivtsi: Ruta, 1999. – S. 104.

⁴ Yermolenko S. Ia. Syntaksys i stylistychna semantika: [monohrafiia] / S. Ia. Yermolenko. – K.: Nauk. dumka, 1982. – S. 3.

⁵ Katsnelson S. D. Rechemyislitelnyie protsessy / S. D. Katsnelson // Voprosy yazykoznaniiya. – 1984. – № 4. – S. 10–11.

⁶ Yermolenko S. Ia. Syntaksys i stylistychna semantika: [monohrafiia] / S. Ia. Yermolenko. – K.: Nauk. dumka, 1982. – S. 3.

⁷ Kulbabska O. V. Vtorynna predykatsiia u prostomu rechenni: monohrafiia / O. V. Kulbabska. – Chernivtsi: Chernivetskyi nats. un-t, 2011. – 672 s.

⁸ Kazymyrova I. A. Semantychni osnovy syntaksemnoho analizu infinityva u prydiieslivnii pozytsii / I. A. Kazymyrova // Movoznavstvo. – 1992. – № 5. – S. 58.

⁹ Huivaniuk N. V. Formalno-semantychni spivvidnoshennia v systemi syntaksychnykh odynts: monohrafiia / N. V. Huivaniuk. – Chernivtsi: Ruta, 1999. – S. 104.

¹⁰ Horodenska K. H. Deryvatsiia syntaksychnykh odynts: [monohrafiia] / K. H. Horodenska. – K.: Nauk. dumka, 1991. – S. 3.

¹¹ Balli Sh. Obschaya lingvistika i voprosy frantsuzskogo yazyka / Charl Balli; [perevod E. V. i T. V. Venttsel; red., vstup. st. i prim. R. A. Budagova]. – 2-e izd., stereotip. – M.: URSS, 2001. – (Lingvisticheskoe nasledie HH veka). – S. 29; Huivaniuk N. V. Formalno-semantychni spivvidnoshennia v systemi syntaksychnykh odynts: monohrafiia / N. V. Huivaniuk. – Chernivtsi: Ruta, 1999. – S. 9–27.

¹² Yermolenko S. Ia. Syntaksys i stylistychna semantika: [monohrafiia] / S. Ia. Yermolenko. – K.: Nauk. dumka, 1982. – S. 3; Kazymyrova I. A. Semantychni osnovy syntaksemnoho analizu infinityva u prydiieslivnii pozytsii / I. A. Kazymyrova // Movoznavstvo. – 1992. – № 5. – S. 58.

¹³ Suchasna ukrainska literaturna mova: Syntaksys: [pidruchnyk] / za zah. red. I. K. Bilodida. – K.: Nauk. dumka, 1972. – S. 413.

¹⁴ Kononenko V. I. Mova. Kultura. Styl: zb. statei / V. I. Kononenko. – K., Ivano-Frankivsk: Plai, 2002. – S. 104.

¹⁵ Katsnelson S. D. Rechemyislitelnyie protsessy / S. D. Katsnelson // Voprosy yazykoznaniiya. – 1984. – № 4. – S. 10–11.

¹⁶ Gutner G. Risk i otvetstvennost sub'ekta komunikativnogo deystviya: [monografiya] / Grigoriy Gutner. – M.: Svyato-Filaretovskiy pravoslavno-hristianskiy institut, 2008. – S. 235.

¹⁷ Yermolenko S. Ia. Syntaksys i stylistychna semantika: [monohrafiia] / S. Ia. Yermolenko. – K.: Nauk. dumka, 1982. – S. 8.

¹⁸ Ponomariv O. D. Stylistyka suchasnoi ukrainskoi movy: pidruchnyk / O. D. Ponomariv. – 3-tie vyd., pererob. i dop. – Ternopil: Navchalna knyha – Bohdan, 2000. – S. 7.

¹⁹ Ukrainska mova: [entsyklopediia]. – K.: Ukr. entsyklopediia im. M. P. Bazhana, 2004. – S. 265–266.

²⁰ Kononenko V. I. Sistemno-semanticheskie svyazi v sintaksise russkogo i ukrainskogo yazykov: [monografiya] / V. I. Kononenko. – K.: Vychisla shk., 1976. – S. 17.

²¹ Huivaniuk N. V. Formalno-semantychni spivvidnoshennia v systemi syntaksychnykh odynts: monohrafiia / N. V. Huivaniuk. – Chernivtsi: Ruta, 1999. – S. 25–28.

²² Yermolenko S. Ia. Syntaksys i stylistychna semantika: [monohrafiia] / S. Ia. Yermolenko. – K.: Nauk. dumka, 1982. – S. 15.

²³ Kazymyrova I. A. Semantychni osnovy syntaksemnoho analizu infinityva u prydiieslivnii pozytsii / I. A. Kazymyrova // Movoznavstvo. – 1992. – № 5. – S. 19.

²⁴ Yermolenko S. Ia. Syntaksys i stylistychna semantika: [monohrafiia] / S. Ia. Yermolenko. – K.: Nauk. dumka, 1982. – S. 12.

²⁵ Ibid. – S. 18.

Kulbabska Olena. Speech priorities in choosing the native speaker of syntactic means. The article discusses current issues of linguistics with a person in the center of events. Underlined that in the center of modern linguistic research is a Person – active speech personality. The problem of choosing optimal variant of syntactic units are examined by the speaker due to extralingual factors. These include communicative intent, intentions and speech experience of the author, the situation of communication, especially interlocutor and so on. For successful communication must take into account the mobility of the language system, which opens up the opportunity of using constructions – simple and complex sentences, provides informative speech, stylistic diversity, expressiveness.

Research nominations syntactic variance problem is related to the creative aspect of grammar in general. The role of the speaker as the author of expression is extraordinary, because the selection of sentence structure and method of nomination depends on the communicative competence, knowledge and ability to work. The author should consider informative value of each component of the phrase because the parts of the sentence perform different communicative role.

The choice of syntactic structure "tells" to other par-

ticipants of communication, which is the type of relationship topical in particular "world view" of the speaker: a) between members of the situation or b) between the situations of reality, or c) between communicative unequal situations d) between the giving situation and speaker.

During the communication sentence can increase information potential for the help of the secondary part of the sentence and complicating constructions. They are interpreted as grammatical and lexical actualizers. They collect semantic of predicative part of complex and coordinated sentences and identify the trend to economy of language features, the ability to re-form syntax links. In the article the central and peripheral phenomena is underlined and analyzed mandatory and discretionary syntax options, shown tendencies of differentiation and integration capabilities.

Stated that complex of variant syntactic units represents the richness of the Ukrainian language considering of its national specificity.

Key words: *native speaker, communication, syntactic units, syntax nomination, predication, variant syntactic, selection of syntactic means, communicative competence.*

Кульбабська Олена – доктор філологічних наук, професор, завідувач кафедри сучасної української мови Чернівецького національного університету імені Юрія Федьковича. Автор та співавтор близько 250 наукових та навчально-методичних праць, із-поміж яких 1 монографія та 25 посібників. Наукові інтереси: синтаксис, ономазіологія, стилістика, лінгвістика тексту, методика викладання української мови у вищій школі.

Kulbabska Olena – Doctor of Sciences in Philology, Professor, Head of Department of Modern Ukrainian language of Yuriy Fed'kovych Chernivtsi National University. She is an author and co-author of about 100 scientific and educational works, including 1 monograph and 25 manuals. Her research interests syntax, stylistics, text linguistics, methods of teaching Ukrainian language as a professional in high school.

Received: 21-02- 2015

Advance Acces Publischer: April 2016

© O. Kulbabska, 2016